

משא ומתן

יו"ל ע"י בית הוראה עץ חיים | בנשיאות הרב חיים קאהן שליט"א | גליון תל"ה

לע"נ הרה"ח ר' נחמיה בן הרה"ח ר' שלמה אלימלך ווערדיגער ז"ל גלב"ע- י"ב כסלו, תש"ע

מעשה שהיה

והשתיה כדת

בליל שבת, ניגשה גברת בלינזון למקרה, בכדי להוציא בקבוק מיץ ענבים לקידוש. לחרדתה, ראתה כי אין במקרה מיץ ענבים, וגם כאשר חיפשה בכל הארונות בבית, לא נמצא אפילו בקבוק אחד לרפואה.

בלית ברירה, שלחה גב' בלינזון את אחת מבנותיה, לשכניה - משפחת צוויבל - בכדי לשאול מהם בקבוק מיץ ענבים (ראה או"ח סי' שז סעי' יא).

גברת צוויבל פתחה את הדלת, וכששמעה את הבקשה, ענתה כי אין להם מיץ ענבים, היות והרב צוויבל כלל לא שותה מיץ ענבים, והוא מקדש על יין בלבד.

"אני עצמי לא מבינה ביינות" הוסיפה ואמרה גברת צוויבל "אבל אם תרצו, אתן לכם בקבוק יין כלשהו, ותחזירו לנו אחרי השבת בקבוק מאותו סוג"

ר' רפאל בלינזון קידש על היין, והתאמץ לשתות מלא לוגמיו מהיין החריף.

במהלך הסעודה העיר ר' רפאל, כי הוא לא מבין מדוע אנשים מעדיפים לרכוש יין על פני מיץ ענבים, גם אם יתנו לו יין משובח בחינם הוא יעדיף לעשות קידוש על מיץ ענבים מתוך שהורגל לטעמו מימי ילדותו.

גם בקידוש למחרת, ובהבדלה, שתה ר' רפאל מאותו היין, כאשר דעתו השלילית עליו לא השתנתה כלל.

ביום ראשון, לקח ר' רפאל את הבקבוק הריק, ונכנס לחנות המכולת בכדי לקנות בקבוק יין זהה, ולהחזיר למשפחת צוויבל. כשראה המוכר את הבקבוק, אמר לו כי זהו יין מיוחד מאוד, שאינו נמכר בחנות מכולת רגילה, וספק גדול אם ניתן למצוא יין כזה אף בחנויות המיוחדות למכירת יינות. ואכן, כשהתקשר ר' רפאל לכמה חנויות יין מובחרות, התברר לו כי מחירו של בקבוק כזה הוא לפחות \$400

ר' רפאל היה חוסר אונים, מעולם לא התכוונו ללוות יין יקר כזה, ואילו היו יודעים שזהו מחירו של היין היו מבקשים ללוות משכנים אחרים. גם גברת צוויבל אישרה שלא התכוונו לתת להם יין יקר, אלא אדרבה, היא חיפשה דוקא יין שנראה

פסקי דינים

דיני עדות - ה'

הראויים להעיד

חרש

חרש שאינו שומע ואינו מדבר פסול להעיד שדינו כשוטה ואינו בן מצות^[1], וכן אלם ששומע ואינו מדבר מתחילת ברייתו או שנשתתק לאחר מכן, הגם שדעתו נכונה, פסול להעיד שאינו יכול להעיד בפיו בבית דין^[2] ונאמר 'מפיהם' ולא מפי כתבם ולכן לא מועילה עדותו אם כותב עדותו לבית דין שרק לעדות עגונה הקילו^[3], ואף אם מדבר ואינו שומע פסול להעיד, דכתיב 'ושמעה קול אלה', שיהיה ראוי לשמוע איום הדיינים^[4].

סומא

סומא בשתי עיניו, או אפילו רואה אבל אינו יכול להבחין בין איש לאשה^[5] (וכדומה), אע"פ שמכיר קול אנשים (טביעות עין דקלא) ועדותו מכוונת, פסול^[6], שנאמר 'או ראה'^[7], אבל אם רואה בעין אחת, כשר^[8].

במקום שרק נשים [או שאר פסולי עדות] מצויים

כתבו הראשונים שאף במקום שלא שכיחים עדים כשרים לא מקבלים עדות הפסולים^[9], אבל יש אומרים שיש תקנת הקדמונים שבמקום שאין אנשים רגילים להיות, מקבלים עדות נשים, כגון להעיד על בעלות המושב בבית הכנסת של נשים, או שאר דבר אקראי שנשים רגילות בהם כגון להעיד שאשה (אלמנה) זו לבשה את הבגד הזה בחיי בעלה פסולים על עדותם

להוציא מירושי בעלה^[10], ברם, כתבו הפוסקים שלא מקבלים עדותם להוציא ממי שהחזיקה ג' שנים במושב הזה^[11] וכן אם עד אחד כשר מכחיש אפילו שני נשים^[12].

יש שכתב שאשה יחידה או קרוב או קטן נאמנים להעיד בקטטות או מסירות, שבאלה לא היה פנאי כשארירע הדבר להזמין עדים כשרים^[13], וכגון הכאות שאירע פתאום ונגמר הדבר לגמרי שמי שלא היה שם אינו יכול

האם קרוב של הנגנב נאמן שראה את הגניבה ביד פלוני.

להעיד^[14], ויש שכתב שקרובי המוכה וכן שונא (אף שבעלמא לא חשודים עדים שונאים להעיד שקר), אינם בכלל התקנה ואין יכולים להעיד לזכותו^[15]. וכן יש שכתב שגוי אינו בכלל התקנה^[16].

יש שפירש שהתקנה היא כשגוף המעשה ידוע ע"י קלא דלא פסיק או שלא מכחישים את המעשה שהיה הכאה וכדומה שממילא עדות הפסולים היא רק גילוי מילתא בעלמא^[17]. וכל זה כאשר התובע טוען ברי ולא שטוען שמא ותבעו מכח עדות הפסולים^[18].

כתבו הפוסקים שהטוען על אשתו שאינה עושה המלאכות שחייבת לבעלה, משום שלום בית מושיבים אישה או שכנים ביניהם, כפי שהדיין רואים שאפשר הדבר^[19].

[1] רמב"ם הל' עדות פרק ט' הל' י"א, סי' ל"ה סעיף י"א, ויל"ע בדין חרשים שלמדו בביה"ס המיוחדים שפסקים לכל דבר ועם ניתוח יכולים לשמוע ולדבר (ראה שו"ת דברי חיים אה"ע ח"ב סי' ע"ב, שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ק"מ בחיוב קיום מצות). [2] שם, סמ"ע סי' כ"ג כדכתיב (דברים יט, טו) על פי שני עדים, וראה ב"י סי' ס"ק ו' ופרישה שם. [3] שם, וע"פ סמ"ע סי' כ"ה דאף לר"ת (ב"ב מ' א' תוס' ד"ה תחאה) שיכול לשלוח עדותו בכתב לבי"ד, ושנשתתק לא מהני דאינו ראוי להעיד, וכן כתב סי' כ"ח סעיף "א וסמ"ע שם סי' ק"א. וכתב במשפט ערוך לסעיף י"א שאף ברמיה פסול. אכן בדבר שא"צ להעיד בפיו כגון עדים החותמים על השטר או עדי קיום יש שצידדו שלאם כשר להיות עד (ש"ך סי' מ"ו סי' צ"ג), ויש חולקים והיו פסול הגוף מדכתיב אם לא יגיד פרט לאלם ולכן פסול לחתום על השטר (קצות סי' מ"ו סי' י"ט ונתיבות סי' כ"ה). [4] שם, [5] ברכי יוסף אות י' בשם התשב"ץ ח"ג סי' ה' הובא בפתיחי תשובה סי' ז' מברכי ז' [6] גיטין כ"ג א', ב"ב קכ"ח א', [7] רמב"ם הל' עדות פרק ט' הל' י"ב, וסמ"ע סי' ל"ה סי' כ"ז, ובכ"מ שנתמה היכא איתא, ועיין בפתיחי תשובה סי' ז' מברכי יוסף דמפרש בתוספתא שבוועות פרק ג' [8] נדה מט"ב ב' שיש כשר להעיד ופסול לדון, רמב"ם שם פרק ט"ז הל' ו' [9] ראה רמב"ם הל' נזקי מפרק ח' הל' י"ג שאין נאמנים בדיני נזיקין ולא תאמר שמפני זה נאמין לרועים וכדומה שרק הם שכיחים שם, וביאר בתה"ד סי' שני"ג דאל"כ לא שבקת חיי שישכור את הפסולים להעיד שקר, שו"ת הרשב"א חלק ב' סי' קפ"ב, ולזה הסכים הבי"י סי' ל"ה מחו"א. [10] דרכי משה סי' ל"ה סי' ג' (רמ"א סעיף י"ד) שתקנה זו הובא במדרכי הל' נדוי בשם רבינו תם, ולכ"כ התרומת הדשן סי' שני"ג בדין של מושב ביהכ"נס, והביא ראי' מ"ש (ועיי"ש שמבואר שלדעתו צריך שיהיה לא שכיח וגם באקראי כפי פירושו ברמב"ם ה"ל), וכתב הסמ"ע סי' ל"ה סי' ל' דבס"י ת"ח סעיף א' בדיני נזיקין לא הגיה הרמ"א מפני ששכיחים ולא עשו תקנה, אבל בס"י ת"ח סי' א' ציין לרמ"א ואף הדרכי משה שם כתב מזה וציין למה שכתב בס"י ל"ה, וראה ערוך השולחן שם סעיף ב', (וע"ע בשו"ת שב יעקב אה"ע סי' ג' ובאו"ת סי' ט'), ובתרו"ד שם כתב אראה לתקנה מקידושין ע"ג ב' שחיה נאמנת שזה הבכור (וראה בגר"א סי' כ"ח שזה סמך), ובר"ן שם כתב שהאמינו לה (מתקנת חכמים) מפני שברוב פעמים א"א בלא"ה (וע"י חזו"א אה"ע סי' נ"ט סי' כ'), ומזה יש לדון לכל כה"ג. [11] ש"ך סי' ק"א מ"ש ב"ק פרק א' סי' מ"א, (וכ"כ התה"ד ה"ל) והיינו שלא היתה התקנה כנגד ראי' מדינא (ואף החיה אינה נאמנת כנגד עדים כשרים). [12] ראה בתה"ד ה"ל שכתב דהוה פלגא ופלגא כמו בעדות נשים להחיר עגונה ומעמידים ביד המוחזק (וסובר שהכשירו עדותם מדינא, וראה הערה 10) אבל הי"ש שם כתב שלעולם עדות ע"א כשר נאמן יותר משני נשים מלבד להתיר עגונה שהכשירו נשים לעדות ולכן צריכה לישבע נגד העד ובקידושין ע"ג ע"כ מבואר המשך ההערתו בעמוד ב'

מעשה שהיה

פשוט וזול.

בסופו של דבר סיכמו ר' רפאל והרב צוויבל, שהם יגשו לרב השכונה בכדי לשאול אותו כמה למעשה צריך ר' רפאל לשלם על היין ששתה בטעות.

הלוואה, היא הסכם ממוני שבין המלוה ללוה, שהמלוה מקנה את המעות ללוה, ובתמורה לכך מתחייב הלוה לפרוע מעות אחרים כסכום ההלוואה. וכשם שבמכירה ושכירות יש דין של 'מקח טעות', אם התברר לאחד הצדדים שטעה במהות או בטיב המקח, כך גם בהלוואה יש דין של 'מקח טעות'.

וכך מצינו, שאדם שהלך בריבית בטעות, מפני שסבר שבאופן זה אין איסור ריבית, הרי כשנתברר לו שיש בזה איסור, הוא יכול 'לחזור בו' מההלוואה מדין מקח טעות, ולדרוש מהלווה שיחזיר לו את מעותיו מיד, ולא להמתין עד זמן הפרעון (ראה מ"מ מלוה ולוה פ"ח הלכה א' בסופו, חור"ד סי' קס"א ורע"א יו"ד סי' ק"ס ט"ו).

לפי זה, נראה ברור שבמקרה דידן ההלוואה היא 'מקח טעות', משום שמשפחת בלינזון לא התכוונו ללוות יין יקר כזה, וממילא אין מקום לחייב אותם לשלם בקבוק יין זהה, כפי שסיכמו ביניהם, שהרי ההסכם שביניהם בטל ומבוטל. ומה שיש לדון ולחייב את משפחת בלינזון, הוא רק מדין 'מזיק', או מדין 'נהנה'.

והנה, מבואר בגמרא (כתובות ד:), שאדם ששאל פרה לזמן מסויים, ומת בתוך הזמן, ולאחר מותו סברו יורשיו שהפרה היתה שייכת לו, ולכן הם שחטו אותה ואכלו את בשרה. ועתה התברר להם כי הפרה היתה שייכת למשאל, והוא תובע מהם לשלם לו את דמי הפרה, שהרי הזיקוה לו בכך ששחטוה ואכלוה, אך הם טוענים שעשו זאת בשוגג, משום שהיו סבורים שהיא שלהם בירושה מאביהם - אזי הדין הוא שהם אינם חייבים לשלם מדין 'מזיק' (משום שזהו 'מזיק באונס'. תוס' ב"ק כז: ד"ה ושמואל. וראה עוד במשפט המזיק ח"ב ס' ב אות ה), אלא מדין 'נהנה', ולכן אינם צריכים לשלם אלא מה שברור שכל אדם היה משלם על בשר הפרה, אף אם לא היה קונה אותו במחיר מלא, והיינו שני שליש מהמחיר המלא (וכך נפסק בשו"ע סי' שמו סעי' ד).

וכן הוא הדין בקונה שקנה דבר מאכל במחיר מוזל מאד, וכשאכלו התברר שהיה בו אונאה וביטול מקח (שמכרוהו לו ביותר משתות פחות מהמחיר הרגיל), אך מכיון שכבר אכלו לא ניתן להחזירו למוכר, אזי הקונה אינו חייב להשלים למוכר התשלום עד למחירו בשוק, (ראה פתחי תשובה סי' רכז סק"ו בשם רשמי שאלה. אמנם במקח טעות שהקונה היה יכול לבדוק את המקח לפני שאכלו, הרי הוא חייב על אכילתו מדין 'מזיק', ראה סי' רלב סעי' יג, נת"מ שם סק"ה. ומשפט המזיק פרק ג' סעיף לב. ועיין עוד בתורת מרדכי [רבינוביץ] סי' רלז, ואבן האזל מכירה פט"ז ה"י. אמנם לעומת זאת מצאנו שנחלקו הפוסקים בשאלת הפתח והתברר שהוא יקח יותר ממה שחשב [עיין יש"ש ב"ק פ"ו סי' ל, ש"ך חו"מ סי' עב סק"מ, ט"ז שם ס"ח, וקצוה"ח סי' רצא סק"ד], אך יש לחלק, שאם לא יאירע אונס, אין לשלם כל הפסד מכך שהחפץ הוא יקר, שבסיום השאלה מחזירו למשאל ודין, אך לווה שייאלץ לשלם מכיסו את שוויו של היין היקר, זהו בוודאי מקח טעות).

אמנם נראה שבשאלה דידן לא יוכל ר' רפאל להיפטר בתשלום מחיר של מיץ ענבים, אלא צריך הוא לשלם את מחירו של בקבוק יין רגיל בשוק, שמחירו בדרך כלל יקר יותר ממחירו של בקבוק מיץ ענבים. משום שהרי הסכים ללוות ולשלם דמי בקבוק יין רגיל, ולבגי המחיר של יין רגיל אין כאן טענה של מקח טעות. (ובדומה לזה מצינו בסי' רלב סעיף יח ברמ"א ובפתחי תשובה שם סק"ח, שאם אחד זכה בחפץ וסבר שהוא עשוי מחומר זול, והתברר שהוא מחומר יקר, זכה בחפץ זה רק כפי הערך הזול, ולא כפי הערך היקר שבו. וגם כאן ר' רפאל זכה בדין כפי ערך יין רגיל שעשוי להיות יקר קצת, ולא כפי ערכו היקר ביותר).

קו ההלכה

מכונת משקאות וחטיפים (א)
שאלה: ניגשתי למכונה אוטומטית למכירת משקאות וחטיפים (vending machine), בכדי לקנות בקבוק משקה, והבחנתי כי

בחריץ המיועד להחזרת עודף ללקוחות מונחים כמה מטבעות.

האם אני צריך להשיב אותם? ולמי? או שמותר לי לקחתם לעצמי?

תשובה: ראשית, יש לברר את המציאות. בדרך כלל הכסף הנמצא בחריץ העודף היה מיועד להחזיר עודף ללקוח הקודם שקנה במכונה, והוא לא שם לב, או ששכח את העודף. ואם כן - יש לדון למי שייך הכסף, ואם יש במקרה זה חיוב השבת אבידה.

אך אם נראה שהמכונה פלטה את הכסף לחריץ עקב תקלה, הרי בוודאי שהכסף שייך לבעל המכונה, ויש חיוב השבת אבידה אליו.

והנה, באופן שהכסף נשאר מעודף המגיע לקונה הקודם ונכלומר, שהוא הכניס מטבע או שטר כסף בערך הגדול משווי המוצר שקנה, ובעל המכונה מחזיר לו עודף במטבעות אחרים, לכאורה ברור שהכסף לא נכנס עדיין תחת בעלותו של אותו קונה, שהרי לא עשה בו כל קנין (וקנין מעות אינו קונה כסף. חו"מ סי' רג סעי' ד, וראה שו"ת מהרש"ם ח"ה סי' יח. אמנם יש לדון לדעת הנתה"מ סי' שדמ ס"ק א, שאם ייחד הלוח למלוה מעות מסויימים, קנאם אף בלא מעשה קנין. אך אחרונים רבים חולקים על כך, עיי שו"ת רעק"א סי' רג ושו"ת הרא"ש כלל עט סי' יא, הובא בשו"ך סי' צט סק"ו).

ומה שנותר לדון הוא, האם הכסף נותר בבעלותו של בעל המכונה, כל זמן שלא קנאו הקונה. ונראה שהדבר תלוי במחלוקת אחרונים.

במשנה (גיטין עח). מבואר שמלוה האומר ללוה 'זרוק לי חובי, והיפטר', הרי אם הלוח זרק את הכסף לפני המלוה נפטר בזה מחובו, אף שהמלוה לא קנה עדיין את המעות. ונחלקו האחרונים מה דין המעות כל זמן שלא זכה בהם המלוה; דעת רע"א (חו"מ סי' קכ סעי' א), שהלוח סילק עצמו ממעות אלו ונעשו הפקר, ואם יבוא אחד ויזכה בהם לפני המלוה, זכה. אך דעת הנתה"מ (סי' כג סק"א, עפ"י שיטתו בסי' קצד ס"ק ז) שהלוח לא סילק עצמו מהמעות, והם ברשותו עד שיזכה בהם המלוה, ולכן אין אחר יכול לזכות בהם (וראה אמרי בינה, דיני גביית חוב סי' כז).

ולפי זה, בנידון דידן, לדעת רע"א אתה רשאי לקחת את המטבעות לעצמך, משום שבעל המכונה (הלוה) סילק עצמו מהמעות מאחר שהניחן לפני הקונה (המלוה). אך לדעת הנתה"מ בעל המכונה לא סילק את עצמו, וצריך להשיב לו את המטבעות.

אמנם נראה, שאף לפי הנתה"מ, אם המכונה עומדת ברחוב, מסתבר שהבעלים סילקו עצמם ממעות אלו הנמצאים בתא העודף, שהרי לפי סברת בני אדם המעות שייכים לקונה הקודם, ומורים היתר לעצמם לקחת את המעות לעצמם. ורק אם המכונה עומדת במקום פרטי, כגון במשרד, או בשיבה, אזי לפי הנתה"מ יש להשיב את המעות לבעל המכונה.

המשך ההערות מפסקי דינים

דביש ערעור אפילו ערער דחד אין החיה נאמנת, וע"ע בתה"ד שם שעד אחד כשר (ואין עדות נשים) אינו נאמן להעיד על ביהכ"ס של נשים (להוציא מהמוחזק). [13] דרכי משה שם משו"ת מהרי"ק שורש קע"ט. וכל בו סי' קט"ז מתקנת רבינו גרשום מאוה"ג. [14] פתחי תשובה ס"ק ט' משו"ת נודע ביהודה מה"ת סי' נ"ח על עדות גניבה שראו שהגנבה בידו. וזה אפשר שיהיה בידו זמנים טובא. [15] יש"ש שם, ורק לחובתו נאמן, ובאורים ס"ק כ"ה כתב שהמהרש"ל לשיטתו בתשובה סי' ל"ג ששוא גדול פסול אף בכשרים וקרוי ככה"ג בכלל זה, ולכן כתב שלפי שיטת עצמו באורים סי' ל"ג ס"ק ב' שאף קרובי מוכה יכולים להעיד, וכל גם בתקנה זו נאמנים קרובי מוכה, אכן פתחי תשובה שם ס"ק י"א כתב משו"ת כנסת יחזקאל סי' פ"ג שהביא ראה למהרש"ל. [16] חידושי חתם סופר סי' ל"ה שם, והיינו שהוא בחזקת משקר, וא"כ ה"ה רשע, וכל האמור מפני שאין בעדותם משום אומן לא מרעי אומנתיה שנאמן מכח אג"ס. [17] פתחי תשובה שם ס"ק י"א משו"ת כנסת יחזקאל סי' פ"ג, דאל"כ ישכור פסולים להעיד שאירע כזה, (וכדברי תה"ד הג"ל). [18] מהרי"ק סי' צ"ג הובא ברמ"א סי' י"ד וסמו"ע סי' ל"ה ס"ק ל"א, ובאורים ס"ק כ"ו כתב שבמהרי"ק הוזכר רק שתובע ע"פ עד אחד (אבל יתכן שע"פ שני עדים פסולים יכול לתבוע), ומ"מ מסיק דהבו שלא להוסיף עליה, וכן משמע ברמ"א שלא חילק. [19] רמב"ם הל' אישות פרק כ"א הל' י, אה"ע סי' פ' סעיף ט"ז וב"ש ס"ק כ"ב הגם שמדינת חייבת שבוטעת היסט.